

УДК [94:378](477)"16"

Б. І. ПЕТРИШАК*

ДЕЩО ПРО ЖИТТЯ, ПОБУТ ТА УМОВИ НАВЧАННЯ ЛЬВІВСЬКИХ СТУДЕНТІВ ЗА КОРДОНОМ У XVII СТ.

У публікації проаналізовано кілька листів львівських студентів XVII ст., написаних до їхніх родичів чи опікунів з метою отримання матеріальної допомоги. На підставі цього епістолярію з'ясовано маловивчені питання про джерела фінансування навчання, умови проживання і побут студентів.

Ключові слова: студент; університет; джерела фінансування; умови навчання.

Середовище людей інтелектуальної праці, тобто тих, хто, за Жакком Ле Гофом, професійно займався ремеслом вчителя і вченого, був ремісником пера і паперу¹, творилось передовсім у середньовічних містах. Воно складалось з високоосвічених людей, які виконували функції нотаріїв при світських і церковних судах, копіїстів книг, вчителів, судових захисників, лікарів, аптекарів та представників розумових професій. Особливу групу, хоча й пов'язану з цим колом, становили студенти, учні катедральних і парафіяльних шкіл². Інтелектуали залишались осторонь від більшості міського поспільства, вони становили своєрідну касту "*homines litterati*" пізньосередньовічного та ранньомодерного міста. Актуальними нині стають дослідження структури цього середовища, шляхів його поповнення, міграцій людей у ньому та перебігу їх кар'єри³.

Напевно, найбільш мобільною та численною групою серед майбутніх "майстрів пера" були саме студенти. Вони утворювали, разом з іншими учасниками навчального процесу, своєрідну суспільну громаду в місті, яка мала своє самоврядування, правну та територіальну незалежність від міської влади. Це була досить численна група, наприклад, у Кракові (єдиному міському осередку Польського Королівства з вищим навчальним закладом) в другій половині XV ст. – на початку XVI ст. проживало щорічно не менш 2 тис. студентів, що становило 10 % жи-

* Петришак Богдана Ігорівна – кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу використання інформації Центрального державного історичного архіву України, м. Львів.

телів міста⁴. Потенційними студентами була міщанська молодь, яка відчувала потребу університетської освіти, здобуття титулу бакалавра і магістра. Кількість цих осіб свідчить одночасно і про рівень освіти в середніх міських школах, інтелектуальні потреби абсолювентів, їх батьків чи опікунів. Зі Львова у XV ст. в Краківській академії студіювало 76 студентів, з них 26 здобуло титул бакалавра і 9 – магістра (за цим показником місто було на 8-му місці після Кракова, Познані, Гданська, Косцяна, Каліша, Торуня і Кросна)⁵. Студентська молодь активно впливала на культурне життя міського осередку, впроваджуючи нові звичаї, утверджуючи мистецькі уподобання, актуалізувала нагальні потреби міщан; разом з тим вона ставала постійним джерелом проблем з підтриманням спокою та ладу в місті⁶.

Переважно в усіх статтях і більших працях в українській історіографії на тему студентства йшлося про певні кількісні показники, соціальний портрет студентської молоді, ареали походження⁷. Менше уваги натомість приділялося джерелам фінансування, освітнім моделям міщанського соціуму, значенню освіти для формування кола міських інтелектуалів.

Члени магістрату дбали про високий рівень освіченості міського суспільства у двоякий спосіб. По-перше, вони особисто відсилали своїх дітей до університетів, прагнучи забезпечити їм отримання належної освіти. Провести кілька років, подорожуючи університетами Італії, Німеччини, Іспанії вважалось модним і популярним серед патриціанської молоді⁸. Ось якою була приблизна характеристика студій освіченого міщанина Львова XVII ст. на прикладі Бенедикта Адама Томіцького, лавника, райці і бурмістра, дана ним самим: “Ego Benedictus Adamus Tomiecki, Philosophiae in Cracoviensi, Medicinae in universitate Patavina, Juris utriusque in Sapientia Romana Creatus Doctor”⁹. По-друге, усвідомлюючи потребу у високоосвічених людях на урядах ректора катедральної школи, міського писаря, синдика чи лікаря, райці ставали меценатами бідних, але здібних студентів з рідного міста, допомагаючи їм матеріально. Явище культурного меценатства багатих райців щодо бідної талановитої молоді було поширеним у той час¹⁰. Так, Станіслав Ансерін, міський писар (1572–1585) і райця (1586–1620)¹¹, на початку своєї студентської кар’єри отримував допомогу від свого опікуна Героніма Запали, відомого представника краківсько-львівського кола гуманістів, а сам згодом протегував у такий спосіб молодого шотландця Вільгельма Аланда¹². У Торуні та Гданську подібно міська рада виділяла стипендії студентам університетів з можливим їх подальшим влаштуванням у канцелярії¹³. Поряд з пожертвами на храми, шпиталі, заклади для убогих тощо, багаті міщани робили записи на навчальні заклади чи для певних осіб¹⁴. Львівський міський писар (1583, 1591–1598) та райця (1603–1614)¹⁵ Анджей Мондрович неодноразово висту-

пав меценатом міської катедральної школи, жертвуючи чималі суми до стипендійного фонду¹⁶.

Отже, зазвичай для студента джерелом матеріального забезпечення ставала або сім'я, або якийсь меценат-добродійник¹⁷. Навчання потребувало значних витрат на проїзд, проживання, харчування, одяг, забезпечення навчальною літературою. Також студентське життя містило в собі багато інших спокус і можливостей – численні розваги, пригоди втягували в свою орбіту недосвідчених вчорашніх школярів, змушуючи їх витратити гроші не на необхідні для навчання речі (що, звичайно, оплачувалося також із батьківського гаманця).

Досить нечисленними є свідчення самих студентів про їхнє життя – це, як правило, особисті документи, листи або щоденникові записи¹⁸. Під час пошуків серед матеріалів Центрального державного історичного архіву України, м. Львів (далі – ЦДАЛ) автором знайдено 4 листи, що є цікавим джерелом до даної теми. Усі вони написані студентами або їхніми опікунами та адресовані батькам чи іншим родичам з єдиною метою – забезпечення їхнього матеріального становища на чужині. Щоб краще проілюструвати свою злиденність, спудеї, зазвичай, дуже детально та дещо драматизовано описували життя та побут поза межами рідного міста, вказували на нестачу життєво важливих речей (грошей, їжі, одягу тощо), прохали сприяння та підтримки тощо. Цей епістолярій є частковою реконструкцією тих умов, в яких опинилися студенти у різних містах – Замості, Кракові, Неаполі, він дозволяє встановити джерела їхнього фінансування.

Фігурант першого листа, Міхал Вісьньовський (1621 р.), походив, очевидно, з відомої львівської родини Абреків-Вісьньовських, що осіли у Львові ще в другій половині XIV ст.¹⁹ Первісне звучання прізвища цієї родини було Смедгауз (Smedhaus, Smithus, Smethus), яке згодом від імені одного з найперших членів родини Ебергарда (Еберка, Аберка) перейшло в Абрек, у XVI ст. вони також називали себе Вісьньовськими – трансформація прізвищ у гуманістичному дусі на той час була у моді. Багато представників роду були освіченими людьми, працювали лікарями, синдиками, писарями, ректорами тощо. Враховуючи те, що лист Міхала написано з Кракова, цілком ймовірно, що його родичем був Анджей Абрек, доктор філософії та обох прав, викладач Краківської академії, який згодом переїхав до Замойської академії²⁰. Лист адресовано натомість швагрові Миколаєві Лелітовичу (ймовірно, львів'янині) і написано в завуальованому дусі докору за моральне та матеріальне ігнорування потреб студента. Так, на початку послання йдеться про смертельну (sic!) небезпеку, яку пережив автор під час конфліктної ситуації між представниками ордену єзуїтів та Краківською Академією у 1620-х рр. Після жалісної тиради Міхал одразу ж вказує на певного безіменного добродійника, який позичив йому 10 злотих, і просить Миколая повернути ці витрати. Далі у листі йдеться про службу у чужо-

земця, бажання приїхати на батьківщину та пов'язану з цим потребу в одязі, що знову ж таки супроводжується проханням прислати необхідні речі зі Львова. Характерно, що саме прохання прислати гроші та одяг підкреслено автором листа, що свідчить про першорядність цих потреб.

Автор другого листа, Войцех Носовський, залишається для нас особою невідомою. Можливо, це ткач Войцех Носовський, якому 13 березня 1645 р. разом з іншими 33-ма ткачами надали міське право Львова²¹, або, ймовірно, якийсь його родич. Саме цей лист демонструє стилістичну патетику і позбавлений яскравих рис індивідуальності. Це низка хвалебних речень, сповнених вдячності райцям Львова як за моральну, так і за матеріальну (думається, більш важливішу) підтримку. Про якісь конкретні речі чи грошові суми у листі не йдеться, однак сам факт подяки засвідчує існування певної традиції регулярної допомоги членами магістрату, причому не одному лише Войцехові. Прикметно, що студент ставить своїх меценатів вище за батьків, бо ті змогли дати йому лише життя, а благодійники – можливість досягнути чогось у майбутньому. Очевидно автор листа розраховував на подальше працевлаштування у Львові.

Наступні два листи стосуються львівської міщанської сім'ї Зимницьких, а саме двох синів (прийомного і рідного) міського писаря Войцеха Зимницького (1616–1639)²². Перший з листів написаний опікуном рідного сина Яна Августина Миколаєм Чарношем із Замостя. Молодик справді навчався тут у 1633–1634 рр., про що свідчить запис у альбомі студентів Замойської академії: “Augustinus Alberti Zimniczki, distr[ictus] Leop[oliensis] Religiosus Zam[oscensis]”²³. Миколай Чарнош скрупульозно виконував свої обов'язки опікуна і наглядача – лист нагадує детальний звіт про життя студента, включно з характеристикою моральних якостей, успішності навчання, рис характеру тощо. Так, на початку Миколай описував Зимницькому-батькові поведінку його сина після повернення з різдвяних канікул зі Львова, наголошуючи на змінах у настрої, зниженні мотивації та успіхів у навчанні. Показовими також є спроба втечі Августина додому та його небажання залишатися в Замості, зайве витрачання грошей в дорозі та ін. Наглядач з тривогою повідомляв писаря, що юнак хоче повернутися до рідного міста та піти на службу до архієпископа. Потім Чарнош звертався і до більш прозаїчних речей – видатків на папір, одяг, взуття, цирульника, оплату навчання, додаткових уроків письма (названо суму 3 злотих на рік). Невідомо, чи вплинула поведінка сина на рішення батька, але його плани таки змінилися – він забрав сина із Замостя і відправив до Кракова продовжувати студії там²⁴. З 1637 р. маємо документ, яким Войцех уповноважував випускника Замойської академії та свого друга Павла Скробішовського вести справи Августина у Кракові²⁵. Батько навіть виділив міські кошти на харчування сина²⁶. Де саме навчався Августин у

Кракові – невідомо. У списку студентів Краківського університету його прізвища не виявлено²⁷.

Найдраматичнішою виглядає історія з Раймундом Кртаном. Цей юнак був сином самбірського райці Яна Кртана і міщанки Анни Вольської. Після смерті батька сім'я переїхала до Львова (крім Раймунда, було ще двоє дітей – Станіслав і Анна), де Анна вдруге вийшла заміж власне за Войцеха Зимницького²⁸. 1636 року, вже у зрілому віці, Раймунд вирушив до Італії для подальшого навчання²⁹. Про своє перебування там він пише у листі з Неаполя до матері. З цієї розповіді зрозуміло, що орден не дуже допомагав Кртанікові матеріально, і той скаржився на тяжке становище, в якому перебував, просячи переслати гроші на побутові та навчальні потреби. Показово, що лист був адресований тільки Анні Зимницькій, хоча про кошти Раймунд просив обох: “наперед дати 5 червоних за постіль і книги на три роки, страви службами заробляти мушу [...] в ноги вам обом кланяючись, не якоїсь повинності прошу, але особливої ласки потребую, на ту мою промоцію, і на навчання, і на дорогу назад прошу, прошу з сльозами кривавими”³⁰. Найімовірніше, важкість становища була істотно перебільшена і навмисне змальована в чорних кольорах для розжалоблення матері, бо вітчим, мабуть, не поспішав допомагати пасинкові. Не встановлено, чим завершилося навчання Раймунда, проте знаємо, що у 1643 р. він був уже не просто братом, а отцем і лектором теології київського домініканського монастиря св. Миколая³¹.

Отже, такий несхожий між собою за стилем і проблематикою епістолярій вказує на кілька схожих тенденцій у студентському тогочасному побуті. По-перше, виїжджаючи на навчання з рідного міста, студент завжди залишав там тих, хто міг фінансувати йому студії: батьків, родичів, опікунів, представників міської влади, окремих меценатів. По-друге, цих грошей не завжди вистачало, і студенти повинні були заробляти власною працею на проживання. Вирішивши пов'язати своє професійне майбутнє з інтелектуальною працею, студенти прагнули здобути уряд у рідному місті, щоб, повернувшись сюди, виконувати обов'язки нотарія, писаря, підписка, синдика, вчителя тощо, віддаючи батьківщині свої набуті знання та уміння.

* * *

При публікації документів дотримуємося таких археографічних принципів. Тексти листів передано максимально наближено до мови оригіналу. Згідно з правилами латинської мови, уніфікується написання літер *ÿ* та *ii*, *u* та *v*; впорядковується написання великої літери. Натомість збережено оригінальну пунктуацію. Усі скорочення та лігатури розкрито у квадратних дужках, також у них позначено трьома крапками нерозбірливі місця та пошкоджені фрагменти тексту. Лист, написаний латинською мовою, перекладено, в інших листах переклад латинського тексту, виділений курсивом, подано у квадратних дужках.

¹ *Ле Гофф Ж.* Интеллектуалы в средние века. – С.-Петербург, 2003. – С. 7.

² Про сітку латинських парафіяльних шкіл на терені львівської митрополії див.: *Chachaj J.* Łacińskie szkoły parafialne na terenie metropolii lwowskiej w erсе powożytnej. – Lublin, 2005.

³ Напр., з найновіших досліджень польської історіографії див. монографію Агнешки Бартошевіч: *Bartoszewicz A.* Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce. – Warszawa, 2012. Там же історіографія проблеми.

⁴ *Noga Z.* Społeczeństwo miasta Krakowa w XVI–XVIII wieku – stan i perspektywy badawcze // Львів: місто, суспільство, культура. – Львів, 2007. – Т. 6. – С. 59.

⁵ *Gąsiorowski A.* O mieszczańach studiujących na Uniwersytecie Krakowskim w XV wieku // Aetas media aetas moderna. Studia ofiarowane pr. H. Samsonowiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin. – Warszawa, 2000. – С. 653, 660

⁶ *Kiryk F.* Społeczeństwo Krakowa średniowiecznego // Львів: місто, суспільство, культура. – Львів, 2007. – Т. 6. – С. 43.

⁷ *Гмітерець Г.* Молодь з українських земель в Замоїській академії в XVI–XVII століттях // СОЦІУМ. Альманах соціальної історії. – К., 2003. – Вип. 2. – С. 11–21; *Шевченко Т.* Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст. – Львів, 2005 (там же детальна історіографія проблеми); *Яковенко Н.* Учні Луцького й Острозького єзуїтських колегіумів у першій половині XVII століття (спроба “колективного портрета”) // Записки НТШ. – Львів, 2008. – Т. CCLVI: Праці історично-філософської секції. – С. 163–190; *Яременко М.* Антропонімія вихованців Києво-Могилянської академії XVIII ст. (про інформативні можливості студентських реєстрів) // Наукові записки. Зб. пр. молодих вчених та аспірантів. – К., 2009. – Т. 19. – Кн. 1. – С. 308–322; *Його ж.* Джерельний потенціал “відомостей” про студентів Києво-Могилянської академії // Записки НТШ. – Львів, 2010. – Т. CCLX: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – Кн. 1. – С. 57–73; *Його ж.* Київські студенти 1738 року: спроба колективної фотографії // Записки НТШ. – Львів, 2008. – Т. CCLVI: Праці історично-філософської секції. – С. 191–215; *Його ж.* Навчатися чи не навчатись? До питання про освітні стратегії посполитих Гетьманщини у XVIII ст. та пов’язану з ними соціальну мобільність // СОЦІУМ. Альманах соціальної історії. – К., 2008. – Вип. 8. – С. 218–236. Натомість див. монографію польського дослідника: *Boroda K.* Studenci Uniwersytetu Krakowskiego w późnym średniowieczu. – Kraków, 2010, де автор намагався висвітлити усі сторони життя студентів.

⁸ Про “академічні подорожі” польських студентів німецькими освітніми закладами див.: *Żołądź-Strelczyk D.* Peregrinatio academica. Studia młodzieży polskiej z Korony i Litwy na akademiach i uniwersytetach niemieckich w XVI i pierwszej połowie XVII wieku. – Poznań, 1996.

⁹ *Łoziński W.* Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku. – Lwów, 1902. – С. 3, 5.

¹⁰ *Nadolski B.* Problemy kultury umysłowej odrodzenia mieszczaństwa Prus Królewskich // Zapiski Historyczne: kwartalnik poświęcony historii Pomorza. – Poznań; Toruń, 1966. – Т. 31. – З. 3. – С. 182.

¹¹ *Urzednicy miasta Lwowa w XIII–XVIII wieku / Wyd. M. Kapral.* – Toruń, 2008. – С. 373.

¹² *Gębarowicz M.* Stanisław Anserinus – zapomniany archiwista XVI stulecia // *Studia źródłoznawcze. Commentationes.* – Warszawa; Poznań, 1968. – Т. 13. – S. 106.

¹³ *Korta W.* Rola kulturalna średniowiecznej kancelarii // *Studia z dziejów kultury i ideologii, ofiarowane E. Maleczyńskiej w 50-ą rocznicę pracy dydaktycznej i naukowej.* – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1968. – S. 71.

¹⁴ Пор. з подібною ситуацією в інших містах: *Яременко М.* Ціна “міщанської любові” або скільки коштувала прихильність обивателів Києво-Подолу до могилянських студентів // *СОЦІУМ. Альманах соціальної історії.* – К., 2005. – Вип. 5. – С. 95–104.

¹⁵ *Urzędnicy...* – S. 399.

¹⁶ ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 1, спр. 163, арк. 406, 410 зв., 415; оп. 2, спр. 227, арк. 1124–1128.

¹⁷ Детальніше про цю “делікатну” проблему див.: *Ле Гофф Ж.* *Интеллектуалы...* – С. 87–89.

¹⁸ Напр., див. опубліковані записи фінансових розрахунків студента у Кракові середини XVI ст.: *Budkowa Z., Wolff A.* *Rachunki studenta z czasów Odrodzenia* // *Rocznik Krakowski.* – Kraków, 1978. – Т. XLIX. – S. 37–58.

¹⁹ *Łoziński W.* *Patrycyat...* – S. 15; *Skoczek J.* *Stosunki kulturalne Śląska ze Lwowem w wiekach średnich.* – Lwów, 1937. – S. 26; *Ejusd.* *Studia nad patrycjatem lwowskim wieków średnich* // *Pamiętnik Historyczno-Prawny.* – Lwów, 1928. – Т. VII. – Z. 5. – S. 275–277.

²⁰ *Петришак Б.* *Абреки* // *Енциклопедія Львова.* – Львів, 2007. – Т. 1. – С. 12–13.

²¹ *Album civium Leopoliensium: rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie 1388–1783* / Wyd. A. Janeczek. – Poznań; Warszawa, 2005. – Т. I. – S. 289; Т. II. – S. 152.

²² *Urzędnicy...* – S. 418. Детальніше про життя і діяльність В. Зимницького див.: *Петришак Б.* “Лицар пера і каламаря” – писар міста Львова Войцех Зимницький (1583–1639 рр.). – Львів, 2011, там же ці листи опубліковано: Там само. – С. 133–135, 144–145.

²³ *Album studentów Akademii Zamojskiej 1595–1781* / Opr. H. Gmiterek. – Warszawa, 1994. – S. 141, 143.

²⁴ ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 52, с. 1498–1500.

²⁵ Там само. – С. 1498–1499.

²⁶ Там само. – Спр. 738, с. 424.

²⁷ *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis continens nomina studiosorum ab anno 1607 ad annum 1642* / Ed. G. Zathy. – Cracoviae, 1950. – Т. 4.

²⁸ *Петришак Б.* “Лицар пера і каламаря”... – С. 25.

²⁹ ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 51, с. 1798.

³⁰ Там само, ф. 132, оп. 1, спр. 570, арк. 2.

³¹ Там само, ф. 52, оп. 2, спр. 56, с. 1292.

№ 1

1621 р., 13 січня, Краків. –

Лист студента Міхала Вісьньовського з Кракова до свого швагра
Миколая Лелітовича у Львові з проханням про матеріальну допомогу
[с. 855]

†

M[osciwy] p[anie] szwagrę z d[omem] w[szystkim] zycząc od P[ana] B[oga] Wm.

O swoim rzem zdrow z łasky mił[ego] Boga wm oznajmuję, z waszm[os]cy tesz wespoł z p[anem] sęstrzynim niepomalu się cięsze, iakom skoro od p[ana] Kaspra usłyszał że mię tam iusz było umorzono, to ięst yz tam udano iako by mię miano zabyc w tey burdzię ktura¹ była między Academią a iesuitami² i iest ieszcze, wm ni mam za złę że wm do mnie y iednego listku nie posłał [na]³ onych tak wiele kturę abo wm m[ego] ł[askawego] p[ana] y przyiaciela dobre[go] nie dohodzyli abo tez wm sam na nie nic nie dbał⁴, iakoz tak iest, bo *exitus acta probat* [виявлені справи свідчать], co wm nie iest w podzywieniu gdziem na to nie zarabiał y nie zarabiam aby miał w niełascę s kym zyc. Dlatego krutko pisząc wm m[ego] o ł[askawego] p[ana] pokornię prosze przez te[go] dobre[go] poslanca, kturi my w przygodzię mey przyiacielem został, pozyczył abowym mi złotych dziesięć wydząc mi defect iako baczny człowiek, y powtorę prosze przez niegoz⁵ samego y kartkę moią aby mu ich wm sam raczył moy łaskawy p[an] y przyiaciel dobry wnieyc a kwyttek abo karteczke com na się dał⁶ od nie[go] wziąć bez długiego zatrzymania pięniadzę mu oddawszy przynamni temu gwoly zeby ludzi o wm ynaczye nie rozumieli iest abowiem to w podzywieni nie w[ielmoznego] p[ana] Kaspra tilo kturi wm obiczaiuw wiadom abo y słuw kturę wm przy nim o mnie przed ludzmi zwykł mawiac ze mu iestem promotorem y chęc byc byle sam był dobry człowiek z nie[go] o; ale tez y w[ielmoznego] p[ana] wuia kturi się temu bardzo dzywuję zes wm na mię tak niełaskaw, lecz to precz, iako słysze, y na sobie doznawam tego wm moy łaskawy pan *verbis quantum vis, opere nihil* [слів багато, допомоги ніякої] soby miało opak się dziac [...] *opere no[n] verbis* [вчинками, а не словами] co ia o wm dzierzę ze tak⁷ będzię wm czynił iako wm obiecuie ale przydzię mnie samemu się do ludzy puscyc a na to nyc nie dbac o to tylko wm me[go] ł[askawego] p[ana] prosze kazmy wm to co ięst na tey⁸ kartecę przysłać⁹; obiecał się w to p[an] Kasper włożyc że on wm w tym po-**c. 856]** słuzy y mnie tilko niehay w tę zkrzynkę wozowom co wny za mnie swyce byli włożom abo tesz w co skromniejszego a w ta dawszy furmanowy a hoc tez y więcy to wszytko w Krakowię moze byc co prosze racz wm tak łaskawię rozymic a yz nięnawysc zwykła szkodzyc racz wm ze mną po przyiacielsku zyc nięwęcym rozumkum nie ufaiąc. Oznajmuję tez wm yz mi się sam darzy occasia byle pokuy stroni powiętrza chciał byc, że bende służbę miał u takie[go] co do cudzey ziemię bedię co mnie iako wm rozumisz na ręke hacia iemci ubogi człowiek otoly mi Pan Bog ukazuię druge iako człowiekiem moge byc, iakoz na wiosnę by mię to było potkalo kiebym był¹⁰ muk obieduszkę swoje mięc prosze tedi sukienky te przysley mi wm¹¹ tez iezeli by mozna przy nich [...]ię [...]ędzy¹² cokolwiek wszag ze iako wm moge tez odwdzięcyc bo chce bym ia mukł dodom przyiachac co hcięc na wm probem wymuc, nięmisle o tym az my P[an] B[og] da człowiekiem zostac a tak prosze wespoł z panią siostrum racz wm na

Chanusię byc łaskaw y na mnie a to wszystko o co prosze przysłać. Zaczyn P[anu] B[ogu] w m o d a i e dan z Krakowa trzennaste[g]o dnia lipca a[nn]o 1621.

Waszmoscy wsze[g]o dobrego zyczlywy szwagier Mikołay Wysniowsky.

[с. 857] *Адреса:* Memu łaskawemu p[anu] i[eg]o m[os]c p[anu] p[anu] Mikołaiowy Lelitowyczowy medicinae doctorowy p[anu] szwagrowy mnie miłemu ma byc oddan.

ЦДІАЛ України, ф. 52, оп. 2, спр. 317, с. 855–857. Оригінал. Автограф.

¹ Наступне слово закреслено.

² Йдеться, очевидно, про один з численних конфліктів між орденом єзуїтів та Краківською Академією у 1620-х рр., коли перші хотіли відкрити при костелі св. Петра і Павла у Кракові колегіум, об'єднаний з Академією, однак вчені мужі не погоджувалися на цю унію.

³ У цьому місці папір частково пошкоджено.

⁴ Наступне слово закреслено.

⁵ На полях зазначено: zł 10.

⁶ Підкреслено автором.

⁷ Наступне слово закреслено.

⁸ Збоку на полях закреслено слово: NB.

⁹ Підкреслено автором.

¹⁰ Збоку на полях нерозбірливе слово.

¹¹ Наступне слово закреслено, підкреслення автора.

¹² Текст пошкоджено, підкреслення автора.

№ 2

1630 р., 16 січня, Краків.–

Лист студента Краківського університету Носовського Войцеха з Кракова до магістрату м. Львова з подякою за можливість навчання

[арк. 1]

†

Amplissimi ac consultissimi senatores, d[omi]ni et patroni mei benignissimi.

Perpetuam salutem nec non Reipub[licae] vestrae faelicem successum in novi Anni faelix auspiciis, ab eo qui est vera salus summo opere precor.

Cum partium cuiusvis clientis intersit, iis quorum beneficio in dies magis ac magis accumulatur, gratissimum se praestare; ne in novercam omnium virtutum, ingratitude scilicet, qua[m] terra nihil peius habet, incidat; idem mihi existimo faciendum patroni amplissimi: qui cum beneficia vestra munificentissima singulis fere momenti experiar; eorundem me omnibus locis memorem et gratum ut praestem, laudabile est et salutare: licet enim pro iis tantas non possum agere gratias, quantas volo et debeo. Nec mirum sane, quanto etenim magis cogito amplitudinem vestri beneficii, quo me in dies augetis, tanto me vobis plus debere video: id[que] perfacile: enimvero cum in beneficio accipiendo, agros fertiles (ut Tullius docet) imitari debemus, qui multi plus afferunt quam acceperunt: ego autem cu[m] mihi conscries sim, me non modo nulli parti vestrae liberalitatis posse respondere, verum etiam modum iustum agendi gratias, pro ea haud queo invenire; cum adhuc plura expetam, atq[ue] expectem. Tamen ne in cassum, tam egregia vestra voluntas

erga me profecta esse videatur: quod consequi possum, vobis patroni liberalissimi offero, meam videlicet animi gratitudinem, quam sapientissimi viri apud genus humanum excellentissimum bonum existere putaverunt. Hac ego ductus patroni mei amplissimi, vos ipsos in tenis praecipua[m] fide, et cultu perpetuo observabo, quo officio quem, melius prosequar invenio neminem. Et si enim multa debeam parentibus; plura tamen vobis; cum illi tantummodo, ut essem, vos autem, ut bene institutus essem; authores estis: illi vitam mihidem et agrestem dederunt, vos civilem bonisq[ue] literis ac morib[us] [арк. 1 зв.] excultam datis. Qua[m] pietate patroni amplissimi, ne me complecti et promovere desistatis, quo ad Deus Optimus, Maximus, meis rebus prospexerit, maiorem in modum, oro atq[ue] rogo. Non dubito itaq[ue] de vestra[m] in me benevolentia[m] patroni amplissimi, quinque ornare caepistis et ornatis etiam amplius ornando progredi velitis. Quam quidem ego benevolentia[m] mihi praestitam, non modo non aspernor, sed etiam summa[m] gratiarum actione complector, eandemq[ue] memoria[m] colam sempiterna[m], non solum dum anima[m] mea[m] spirato, sed etiam cum mortuo monumenta beneficium vestri permanebunt. Quod reliquum est, finem scribendi iam facio, hoc sallum addito; quicquid in me contulistis et conferetis patroni liberalissimi eorum me gratum futuro[m] optima[m] fide recipio, quod ut ex animi sententia[m] eveniat, votis omnibus opto. Perpetuo vos valere quam faelicissime cupio patroni amplissimi. Dat[um] Cracovia[m] 16 januarii anno D[omi]ni 1630.

Amplitudini vestrae obsequentissimus cliens et servus Albertus Nosowski studio[sus] Alm[ae] Acad[emiae] Crac[oviensis] m[anu] pr[opria].

[арк. 2] Адреса: Amplissimis consultissimis ac doctissimis senatoribus metropolitanae civitatis Leop[oldi]nsis et ac meis benignissimis patronis ac promotoribus aeternum observandiss[imis] pateant.

ЦДАЛ України, ф. 132, оп. 1, спр. 799, арк. 1–2. Оригінал. Рукопис.

* * *

Ясновельможні та досвідчені панове райці, мої панове та опікуни найласкавіші.

Завше здоров'я, а також місту вашому постійного успіху, в новому році щасливого початку, від цього який є вже дуже щасливим зичу.

З частиною тих клієнтів знаходячись, яких добродійство з дня на день все більше і більше примножується, якнайвдячніше готовий служити; (бути) в неприяні до всіх чеснот невдячність не личить, як земля нічого гіршого не має, як позбавитись соків; так само мені, ясновельможні опікуни, який з щедрою добродійністю вашою немало самотніх хвилин переніс; вам в усіх місцях пам'ять і подяку, як зазначено, гідну похвали і вітання, годиться (скласти), навіть за вашу так велику незмірну ласку бажаю і повинен. Не дивно насправді, наскільки ж більше усвідомлюю величину вашого добродійства, що з кожним днем множитья, настільки бачу краще свій борг перед вами, для цього дуже охоче, без сумніву, добродійність прийнявши, землю урожайну (як Туллій каже) застосувати ми повинні, яка більше віддасть, ніж візьме, я ж на мені записану кожну частину щедрості вашої буду в стані відповісти, а навіть справедливо є за цю подяку не тільки багато просити, але й очікувати у відповідь. Однак недаремно така висока ваша гідність щодо мене показана, що

зміг отримати від вас, опікуни великодушні, обіцяю віддати, мені видається, що душі великодушність – коли наймудріші мужі з людським родом існувати за найвище добро вважають. Так я проваджений, опікуни мої ясновельможні, до вас особливе довір'я і пошану на завше матиму, і цього обов'язку як ніхто краще дотримуватимусь. І якщо навіть багато заборгував батькам, більше однак вам; з ними завше буду, як був, з вами ж краще стану; ці життя мені і ріст дали, ви ж – публічне добро, і привілеї та звичаї шляхетні. Щоб добродчинність ваших милостей, не відступивши від мене, огорнула і возносила до Бога Найвищого Всемогутнього мої вчинки, які є передбачені, в кращий спосіб, молюсь і прошу. Не сумніваючись, отже, у вашій до мене добродчинності, опікуни ясновельможні, кілька похвал додаю, і похвалами навіть кращими прикрасити поступ захочете. Що власне я прихильність мені показану, жодним способом не відкину, але навіть велику вдячність виказую, і про цю пам'ять вічно дбатиму, не лише коли дух мій житиме, але й зі смертю згадки про вашу милість залишаться. Що залишається, закінчую писати, оце побажання додаю: коли-небудь мені дане і дароване довір'я моїх опікунів великодушних у майбутньому підтверджу, щоб згідно з моїм переконанням вийшло, всіма силами прагну. Завше вам бути в здоров'ї якнайщасливо зичу, опікуни ясновельможні. Дано в Кракові 16 січня року Божого 1630.

Ваших достоїнств найслухняніший клієнт і слуга Войцех Носовський студент Краківської Академії власною рукою.

Адреса: Ясновельможним, досвідченим та наймудрішим райцям столичного міста Львова та моїм найласкавішим опікунам і захисникам постійним найповажнішим належить [до рук].

№ 3

1636 р., січень, Замостя. –

**Лист Миколи Чарноша до львівського міського писаря
Войцеха Зимницького з розповіддю про подорож до Замостя сина
писаря Яна Августина та його навчання в Замойській академії**

[арк. 1]

†

Mnie wielce m[o]sciwy panie Zimnicki moy m[o]sciwy panie y dobrodzieiu.

*Pridie natu[m]*¹ [перед Різдом] Ian Augustinus domową drogę odprawieł, z którey przy liscie własną ręką wm mm pana pisanym, przywiozł mi stoczek² w kołędzie³, na zelezie pieknie barzo robiony. Za ktory vnizenie wm mm panu dziekuie, obowiazek na sie kładac, isz będą vsilowal, tak znakomitym dobrodzieystwom wm mm pana, podlug zdolnosc i sieł swoich, w pracach raz na sie przyiętych, iezeli nie wyrównac, tedy przynaymniey w zaczętym biegu nigdy nie ustawać. Lubo to uporu takiego rad sie zawsze trzymam, ze na com sie obligowal, bez wszelkich vpominków, y bez zwykłego nawet iurgieltu, chcę wiary dotrzymać wm mm panu, *et fidelem operam in erudiendo hoc pignore* [і вірну службу в навчанні цією обіцянкою] wm oswiadczyć. Iakosz y za pomocą Bożą, czyni sie według przemoznosci, y było by z pożytkiem znakomitym, byle to co sie z czułą pracą zklii, beda iako sie rozkliiac nie chciało. A tak sie rozkliia. Ilekroć tylko na *tale solum* [так рідко] baczy, iakoby nie ten z tamtąd sie wraca, *extinctum* [зане-

пад] na ten czas każdy w niem *in literas* [у науці] widzieć może *ardorem, mores mutatos* [запал, настрої міняються], y zgoła inszego. Co choc z tego wm mm pan zrozumiey. Trzy talery w drodze co wiedzieć iako, y kędy, y na co zgubieł: udaieć on isz mu ukradziono, ale gdym inquisitią w tym z tymi którzy z niem iechali czynieł, nie mogło sie to szydło z wora wykłóć. *Item* [далі] chustkę turecką (którą mu ktos darował we Lwowie) na stanowisku przedał tylko za kopę kaczmarzowi, lubo (iako mi udano) mogła czterech talerow stać, które pieniądze cowiedziec iako obrociel, gdym sie mu kazal rachować, snadno mie wykwitował, isz oprócz złotego, ieszcze mu to na strawę wyszło. Malo ieszcze na tym, nazaiutrz zaraz czy z boiazni, czyli tesz na iaką sztukę, przed wieczorem, gdym sie najmniey, dla czasu samego iusz na ten czas poznego najmniey nie spodziewal, uszedł, ktoregom ia rozumiejąc isz by z miasta tak prętko nie miał wynisć, niemal do pulnocy w rosole y frasunku wielkim, prawie po wszystkim miescie, szukał, y szukacem roskażal. Potym gdy *[арк. 1 зв.]* ledwie trochę oswitlo, wysłałem za nim (nie bez dobrej nagrody) kilkunastu, którzy go w pultoru mili za Zamosciem w Gruszowie⁴ znaleźli y do rąk mi oddali. Co dla tegom wm mm panu do wiadomosci podał, zebyś znal naturę iego, y wiedzial, iak mu siłę może dom zaszkodzić, do ktorego ilekroć tylko zayrzy, wielką odmianę po sobie vkazuje, przykrzy mu sie barzo Zamoscie, rad to przed wieloma powtarza, isz nie długo mie tu, p[an] ocieć⁵ ztąd wezmie, y odda mie ie[g]o m[o]sci x[iędzu] arcybiskupowi na służbę. Gdyby mi z kiem prostym rzecz była, y z takim, ktory by affectów swoich nie umiał hamować, albo by tesz w frasunku sie nie mógł moderować: pisałbym to z ogrodką; ale gdy z wm mm panem człowiekiem tak wielkim, muszę to co w rzeczy samey było pisac: inaczej miałbym w tym skrupul, y wm sam dowiedziawszy sie o tym z kogo inszego, miałbys mi podobno nie za dobre. *In summa* [Заралом] mowiąc, Augustinus z sobą nie przywiozł trzech talerów, z ktorych *es* [ти] wm był parę x[iędzowi] canonicowi przysłał: a iż tego mniey bylo potrzeba: gdysz tu choć panięta, nie czynią pod czas tego. Pracce tesz suchedni nie zaplacone, ktorey za trzy cwierci, przychodzi złotych trzy. Iam tesz sam złotych trzy (o czym on sam wie) wydal, przez rok, na potrzeby iego: iako na oprawki sukien, bocikow, balwierza⁶ etc. *Pro finali* [Насамкінець], miey przecię wm mm pan, choćci teraz tak wykroczył, o niem dobrą nadzieję: ze który twarzą niemal wyraża wm, ten ze obyczaie y zacne postęпки wm mm pana, pociechę pożądaną przymo[ssy]⁷, y to co wm mm pan sam sobie po niem zyczy pokazawszy, wyrazi, y co wm w podobnych zamysłach sobie obiemie, rzeczą samą vkażes. Ia sie w to sam serio włożę, y *omni ratione* [в кожний спосіб] kolo tego, iak naupilnieyszy zachód czynić będę, zeby onemu iak naylepsze *praesidia* [допомога] iak *in pietate* [побожности], tak *in literis bonis[que] moribus* [у науках та добрих звичаях] suppeditował. I on sam *solenniter* [урочисто] mi obietnicę (wziąwszy wprzod oycowskie szkolne karanie) vczynieł, ze iusz nigdy *similes ausus* [подібні зухвалі вчинки], wazyć sie nie będzie, ale sie takim stani, iakby *iudicia* [приклад] z niego kazdy mógł brać, ze godnym w doyzralym⁸ wieku swoim będzie. Nusz zas co wm mm pan z strony Rykalca⁹ mowi, iszby nam trzeba iakich *[арк. 2]* munimentów: te trudno tak daleko moze y chce posyłać p[an] stryi moy, któremu ten dług nalezy: ale naylepsza rzecz będzie (trafieli by sie do Lwowa) gdy będzie incarcerationowany, a naiąc do Crosna¹⁰ prosto, daiąc o niem znać. Nagrodzi sie to wszystko od niego. Nusz ieszcze¹¹ co wm mm pan pisze, żeby w characterze Augustinus miał *exercitia* [вправи], to trudno mieć od pisarza pańskiego, gdysz *in docendo negligens est* [у навчанні є недбалим], y co sie u niego niekórtzy

vczyli, *parum vel nihil profecerunt* [мало або й нічого не навчилися]: są jednak u nas studenci, którzy pieknie piszą, tych sie pod czas zazywac będzie. Pan Durecki gospodarz nasz sluzby swoje wm mm panu oddaie: dał tam x[iądzu] Scrobiszowskiemu¹² kilkadziesiąt złotych na ryby słone, przeto vnizenie wm prosi, żeby tam miało kupno wygodę, w uzywaniu tego będziem wszyscy dziękowac wm. O papier Augustinus prosi. Przytym sie łasce wm mm panu z unizonymi sluzbami swoimi, iako naupilniey oddaie. *Dat[um] men[sis] ian[uarii] anno D[omi]ni* [Дано місяця січня року Божого] 1636 Zam[o]sc.

Wm mm panu vprzeymie wszego zyczliwy dobra sluga wmcowym Nicolaus Czarnosz m[a]n[u] p[ro]pria].

Адреса: [арк. 2 зв.] Ie[lg]o m[o]sci panu Woyciechowi Zimmickiemu pisarzowi lwowskiemu memu m[o]sciwemu panu y dobrodzieiowi.

ЦДДАЛ України, ф. 132, оп. 1, спр. 1114, арк. 1–2 зв. Опубл.: Петришак Б. “Лицар пера і каламаря”... – С. 133–135.

¹ Переправлено.

² Тонка воскова свічка, скручена у формі кола чи спіралі.

³ Коленда – податок, який сплачувався парафіянами священикові на Різдво; тут – подарунок.

⁴ Тепер Грушів – село в Холмському повіті Любелського воєводства (Польща).

⁵ Закреслено наступне слово.

⁶ Цирульник, лікар.

⁷ Наступне слово переправлене.

⁸ Так у тексті.

⁹ Тепер Рикалець – місто в Цешинському повіті Шльонського воєводства (Польща).

¹⁰ Тепер Кросно – місто на правах повіту в Гродзькому повіті Підкарпатського воєводства (Польща).

¹¹ Переправлено.

¹² Невідомо, кого з двох осіб мав на увазі автор листа: Якуба Скробішевського (Скробішовського) (?–1635 р.), професора Краківського університету, львівського архідиякона, правника, історика, чи його сина – Валенти, доктора філософії, львівського катедрального каноніка (PSB. – 1997–1998. – Т. 38. – S. 386–389).

№ 4

1636 р., 11 листопада, Неаполь. –

**Лист монаха-домініканця Раймунда Крганіка до матері
Анни Зимницької з проханням про матеріальну допомогу
[арк. 2]**

Mnie wielce łaskawa panimatejko y dobrodziejko moia.

Modlitwy me niegodne do łaski wm oddawszy powodzenia szczęśliwego wespul y z panem dobrodzieiem moim uprzejmie zycze.

Nie tylko na kozdy dzin ale y na kozdą godzine uwazaiąc sobie dobroczynnosci tak wm, iako y dobrodzieia mego y w tych tak dalekich y odległych kraiach będąc łzami zaledwie nie krwawymi oblewac sie musze. Lecz przedsiewziecie me dla miłego zakonu podejmowania (na potym uczczyli P[an] Bog zdrowia) prace

wszystko mi miło nietylko te ale y ynne ktoreby sie iedno zdarzyły z ochotą podejmowac sie ofiaruie. Pisałem listy niedawnymi czasy przez oica Damasiena oica y dobrodzieia mego (obyc nie ten musiał bym był podobno ozebrany a mizernym kalickim chlebe y to niewim iako do Włoch zaiachac) w ktorych nieporzadnym podobno affektem od nędzy y bida uzroszonym mogłem obrazic albo abrazilem wm dla Boga przebaczcie mi wm a to z tej miary ze bida z nędzą mocowawszy sie, te lekkomyslne affekty na ten czas pisania natrąciła mi. Lecz ia rodzicielski miłości y affektowi dufaiąc mniemam ze te lekkomyslności ogarnanszy wszystko mimo sie pusci a o mnie iako o niegodniku swym zapomniec nieraczy. Z łaskim Boży zdrow lubo na sałacie włoski ktorej nieiodam aby mi snac pamieci do nauk niezatępila, ale zas ynny niedostatek wielce mi doczuka naprzod 5 czerwonych dac od poscieli y xiąg na trzy lata, strawe te mszami zarabiac musze o inne potrzeby iezeli są chwała Bogu, animaszli tysz bezpieczniejszy zostawam nie okradnie mie nikt, iednak ze pod nogi wm oboigom porzuciwszy sie, y nie z iaki powinności domagam sie ale szczegulny łaski zebrze dobrowolnego opatrzenia na te promocyą me y na to *studium* [навчання] y zwrocenia sie na droge prosze prosze łzami krwawymi miejcie wm na mnie wzgład bo gdy mnie wm zapomnicie wszystko o ziemie upadszy zniszcyc musze y gdzie, niewim sam zostane obidaszku spiwaiąc. Przez kogo li wm maią przeslac lubo sie wm okazy pewny do Neapolim przez kupce pytajcie, bo tak bezpiecni, lubo tysz to przez tego ktorego ociec Damasien z prowincye wysylaiąc z summą pieniedzy do Rzymu na te fundacyą mniemam przeslawszy snadnie mnie dusc moze. Zatym wm P[anu] B[ogu] oddaie oraz z panem y dobrodzieiem moim y miłym Augustynem mym y ynnymi. Dan[o] w Neapolim¹ w konwencie S[więtego] Dominika 1636 *die 11 nouem[bris]* [дня 11 листопада] na S[więty] Marcin w pirwszą kolędę.

F[rate]r Raj[mundus] [брат Раймунд] syn y naszy² bogomodla wm.

[арк. 3] Mnie wielce łaskawej pani matce y dobrodzieice mej pani Hannie Zymnickie pisarzowej lwowskiej we Lwowie oddac.

ЦДІАЛ України, ф. 132, оп. 1, спр. 570, арк. 2–3. Опубл.: Петришак Б. “Лицар пера і каламаря”... – С. 144–145.

¹ Тепер Неаполь – місто в Італії, центр регіону Кампанія.

² Нерозбірливо.

В публикации проанализированы несколько писем львовских студентов XVII в., адресованных их родственникам или опекунам с целью получения материальной помощи. На основании этого эпистолярия выяснено такие малоизученные вопросы, как источники финансирования учебы, условия проживания и быт студентов.

Ключевые слова: студент; университет; источники финансирования; условия учебы.

The article analyses several letters of Lviv students of 17 century, sent to their relatives or foster parents with the aim to obtain the material aid. On the basis of this epistolary the author considered the sources of education financing, the conditions of living and life of students.

Keywords: the student; the university; the sources of financing; the education conditions.